

Славољуб Јовановић
Љиљана Живковић

УЛОГА ДОМАЊИХ ЗАДАТАКА У НАСТАВИ ГЕОГРАФИЈЕ

Извод: Приликом израде домаћих задатака ученицима се пружа могућност да самостално раде на својим задужењима и стичу навике и вештине самосталног рада. Радећи на својим задужењима у оквиру домаћих активности ученици су у прилици да развијају различите социјалне вештине, затим, за географију веома битне, менталне процесе, као и способности за: индивидуални рад и интелектуално осамостаљивање, критичку употребу информација, решавање проблема и способности за спровођење мањих истраживања. Приликом формулисања домаћих задатака треба водити рачуна о томе да задаци имају форму проблемских питања, да су својом тежином прилагођени узрасту ученика, да захтевају различите видове практичне примене усвојених знања, да третирају актуелне животне проблеме, да су прилагођени индивидуалним карактеристикама ученика и да су занимљиви за ученике.

Кључне речи: домаћи задатак, настава, географија, примена.

Abstract: When pupils do their homework they are given a possibility to work independently on their assignments getting thus more practice and skills. Working on the assignments within their home activities, the pupils have an opportunity to develop different social skills and, what is more important for geography, intellectual processes as well as abilities for an individual work and intellectual independence, critical use of information, solving problems and abilities for carrying out the smaller researches. During the formulation of the homework, one should take care of the homework to be made in a form of problem questions, to be adapted to the age of the pupils, to demand different forms of practical use of knowledge, to treat the current life problems, to be adopted to the individual characteristics of the pupil and to be interesting to the pupils.

Key words: homework, teaching, geography, use.

Увод

Брзе промене у друштву захтевају од образовања могућност обезбеђивања услова за подстицање различитих релевантних способности ученика кроз усвајање знања која омогућавају учење и напредовање то-

* Рад представља резултат истраживања на пројекту 146015, који финансира Министарство науке и заштите животне средине Републике Србије.

ком читавог живота. Настава географије треба да уведе ученике у различите облике самосталног рада током наставних и ваннаставних активности ученика. Приликом израде домаћих задатака ученицима се пружа могућност да самостално раде на својим задужењима и стичу навике и вештине самосталног рада.

Значај примене домаћих задатака у настави географије

У оквиру израде домаћих задатака ученици имају могућност да развијају различите социјалне вештине: радне навике, одговорност у раду, упорност да се истраје у савладавању препрека током учења, као и независност и самопоштовање. Такође се развија мотивација за изучавање географских садржаја и љубав према географији. Осим памћења, током израде домаћих задатака код ученика се развијају за географију веома битни, ментални процеси: просторно мишљење, логичко повезивање и закључивање, као и читав систем мисаоних способности и вештина практичног рада. Важно је код ученика развити способности за индивидуални рад и интелектуално осамостаљивање, као и способности критичке употребе информација. Притом, ученици се упућују на самостално решавање проблема и спровођење мањих истраживања, што доводи до: флексибилности мишљења, креативности и стваралаштва ученика.

Решавање домаћих задатака у настави географије служи да би се проверио ниво знања ученика, обновило и утврдило пређено градиво. Наставник може ученицима да постави добро осмишљена проблемска питања која захтевају претходно усвојене информације, њихову анализу, повезивање, закључивање и проверу. Уџбеник не треба да буде једино наставно средство током рада ученика. Употребом и других извора информација: литературе, часописа, карата, графикана, ТВ емисија и података са Интернета; ученици добијају могућност сагледавања проблема из различитих углова. За проверу суштинског знања нарочито су корисни задаци којима се захтева од ученика да анализирају неки објекат, процес или појаву у другачијем контексту од оног у коме је претходно дат. На пример, ученици треба да изнесу претходно усвојена знања о одликама екваторијалне климе и да објасне услове у којима је појава снега у овом климатском појасу могућа, одговарајући на питање: Како то да у појасу екваторијалне климе на највишим тачкама јужноамеричких Анда у близини екватора има појаве снега?

Домаћи рад треба искористити и за припрему ученика за изучавање нових садржаја. Ученицима се може задати да прикупе потребан материјал из литературе, штампе или са Интернета или сакупе одређене статистичке податке. Одговарајући на постављена питања ученици треба да изнесу мишљење о темама које ће тек бити обрађене, да се присете неких искустава из свакодневног живота, као и да изврше систематизацију прет-

ходно изучаваног или сазнатог из неких других предмета. Ученици код куће могу да припреме питања која ће поставити наставнику на часу у вези са темом, пронађу и припреме радни материјала који ће им служити при практичном раду на часу или осмисле неку укрштеницу или асоцијацију. Постоје бројне могућности припреме ученика за наредни час и оне зависе од садржаја, метода и облика рада који су предвиђени, типа часа, од захтева који ће бити постављени пред ученике на часу, али и од креативности самог наставника. Битно је да су ученици благовремено упознати са свим плановима које треба реализовати на часу, али и са сврхом и природом њихових припремних активности.

Проширивање постојећих знања ученика и развијање њиховог интересовања, треба да буде један од циљева током осмишљавања домаћих задатака. Да би подстакли ученике на активности које су усмерене ка додатном проширивању постојећег знања, задатке треба формулисати на „провокативан“ и занимљив начин. Такав ефекат би могла да имају питања: Шта бисте волели да знате о Тибету? Шта би било када не би постојале шуме? Да ли се вода из мора ипак може пити? Ако желимо да мотивишемо ученике за додатан рад и за проширивање постојећег знања, пожељно је постављати задатке који су повезани са ваншколским интересовањима ученика или задатке који захтевају од ученика да направе, по њима, најбољи избор од великог броја могућих решења (на пример, да на основу туристичких проспеката Париза осмисле само три дана туристичког боравка у њему).

Принципи примене домаћих задатака у настави географије

Домаћи задаци треба да имају *форму проблемских задатака*, која захтева мисаоно и практично ангажовање ученика. На тај начин ученици стичу вештине уочавања, дефинисања и прецизирања проблема, као и самостално откривање техника и метода решавања проблема. Такав начин рада подразумева употребу различитих извора информација, њихову анализу и издвајање битног при доношењу коначних закључака. Већа заступљеност сложенијих проблема подразумева већу мисаону активизацију ученика и боље познавање законитости географских појава и процеса. Такође, ниво проблемских задатака треба *прилагодити узрасту ученика*. Проблеми треба да поседују одређене специфичности у степену тежине са становишта нивоа разрађености појмова, судова, закључака и законитости с обзиром на програмске захтеве који се постављају пред одређени узраст ученика.

Кроз домаћи рад ученике треба уводити у различите видове *практичне примене усвојених знања*. Погодни задаци су они који усмеравају ученике на усвајање стандардизованих поступака у раду као што су методе: анкета, интервју, мерење и испитивања појава на терену. Такође, су

погодни задаци који захтевају од ученика цртање једноставних карата, употребу компаса приликом оријентације у простору, израду и анализу графикона или дијаграма при представљању статистичких података. Приликом практичних активности ученика треба водити рачуна о томе да оне развијају конкретно знање, вештине и да подстичу мисаоне активности.

Ученици неће бити заинтересовани за учење географије ако претходно нису упућени у *апликативност географских садржаја*. Применљивост географских садржаја у свакодневном животу може се остварити радом ученика на темама које третирају актуелне животне проблеме, као што су: проблем природног и механичког кретања становништва код нас и у свету, проблем увођења алтернативних извора енергије, или проблеми угрожавања животињских врста. Обрађујући овакве теме ученици могу да сагледају да ли и којој мери географија као наука доприноси решавању глобалних проблема на Земљи.

На разред треба гледати као на групу ученика неједнаког знања и различитих могућности, због чега *примат треба дати индивидуализованом раду*. Диференцирани приступ при осмишљавању домаћих задатака подразумева вођење рачуна о интелектуалним могућностима ученика, брзини и темпу напредовања, интересовањима, хобију, степену мотивације, радним навикама и о њиховом односу према раду и учењу.

Понекад домаћи рад може бити *организован у облику групног рада и рада ученика у пару*. То треба практиковати када су у питању сложенији пројекатски задаци или задаци који захтевају практичан рад ученика. Применом групног облика рада, осим способности самосталног рада на индивидуалним задацима, развија се и способност ученика да сарађују и ефикасно комуницирају са другима при остваривању заједничког циља групе.

Према степену структурираности задатака постоје две варијанте организације израде домаћих задатака. У првој, наставник задаје тему, обезбеђује радни материјал и изворе информација и утврђује методологију анализирања података. У другој варијанти ученици потпуно самостално бирају тему сходно интересовањима, сами проналазе потребан материјал за рад и сами анализирају и представљају резултате свога рада. У раду треба практиковати обе варијанте, с тим што прву варијанту треба чешће примењивати на млађем узрасту, док другу варијанту код ученика старијег узраста. Некада треба дати ученицима могућност да сами врше избор тема којима би желели да се баве и на тај начин задовоље своју знатижељу и почетно интересовање. Ученици у оваквим ситуацијама имају додатну мотивацију, више се труде, па је и резултат рада често много бољи него када су им теме наметнуте од стране наставника.

Веома је битно да *задаци буду занимљиви за ученике*, јер ће само у том случају ученици бити мотивисани да озбиљно приступе раду. На млађем узрасту, задаци могу бити конструисани тако да имају облик игре.

Битно је да при осмишљавању задатака наставник себи постави питања: Како подстаћи интересовање ученика? Колики је степен занимљивости задатака? Колико задаци утичу на развој мишљења ученика?

Саопштавање продукта рада представља крајњу фазу израде домаћих задатака и ова активност не треба да изостане, као што се то у пракси дешава. Ученике треба ангажовати на осмишљавању различитих презентација. На тај начин они стичу вештине презентовања сазнатог помоћу: табела, графикана, цртежа, фото-прича, карата, модела, писаних извештаја, зидних новина, паноа, мултимедијалних презентација урађених у Power Point-у и слично. Осим резултата до којих су дошли, њихова презентација мора да садржи: изворе информација које су користили, опис корака које су предузели током истраживања, образложење метода рада, проблеме на које су наишли током рада, анализу најинтересантнијих момената током рада, самокритички осврт на рад и слично (Јовановић и Живковић, 2005).

Провера домаћих радова од стране наставника мора да буде стална пракса, како би ученици развили самодисциплину и одговорност у раду. Истраживањем је доказано да 73% наставника географије у нашој земљи увек и 23% наставника понекад прати да ли су ученици урадили домаћи задатак (Ђерић и Драговић, 2005). Наставник мора да буде доследан у својим захтевима, јер у супротном само једно одступање од претходно договорених принципа може да врати ученике на њихов почетни ниво. Истраживања су показала да чешћа провера домаћих задатака од стране наставника условљава то да ученици одговорније приступају раду, а и време које ученици посвећују изради домаћих задатака је дуже. Све то доводи до бољих ученичких постигнућа. Осим наставника, процену домаћих радова треба да врше и сами ученици, с тим, што их претходно треба упознати са критеријумима евалуације. Домаћи задаци, скоро увек, треба да послуже као основа за развијање дискусије на часу, јер то омогућава ученицима проверу знања и резултата свог и туђег рада. Истраживање је показало да се у 59% случајева никада не дискутује о домаћим задацима на часовима географије, док у трећини случајева се то дешава само на неким часовима. (Ђерић и Драговић, 2005). Процењивање увек мора бити праћено повратном информацијом о степену напредовања ученика у односу на њихов почетни ниво. Ученицима треба саопштити резултате које су постигли, али дати им и смернице за даљи рад.

Уместо закључка

Досадашња пракса у настави географије је показала да се домаћи рад ученика своди на учење и понављање садржаја из уџбеника који се већ изучавао на часу. Углавном су ученици упућени на решавање питања и задатака из уџбеника и из радних свезака и на попуњавање немих карата. Ре-

ђе, домаћи рад ученика је писање реферата о некој теми или израда панона на задату тему и припремање радног материјала за наставни час. Заступљен је углавном традиционалан приступ. Инсистира се на усвајању што већег броја чињеница и на обради целокупног корпуса неке теме, а циљ је углавном да се задати корпус информација преслика у идентичној форми у знању које је стекао ученик током наставе. Последица таквог рада је површност која се јавља у облику летимичног познавања основних чињеница и идеја географске науке. Тада изостаје потребно повезивање знања и разумевање суштинских принципа и законитости као и развој потребних компетенција и вештина ученика. У пракси постоје и примери добро осмишљених задатака који уводе ученике у логички ред као услов за разумевање суштинских географских принципа, а рад ученика на њима је креативан акт што за крајњи исход има трајно знање које се не заборавља лако јер је међусобно повезано, компактно, доживљено и кроз акцију истражено.

У оквиру истраживачког пројекта TIMSS 2003¹ сагледаван је, између осталог, утицај домаћих задатака на постигнућа ученика у настави географије. Испоставило се да 74% наставника географије задаје домаће задатке, док 26% наставника то не чини. Од тога само 16% наставника задаје домаће задатке на сваком часу, док већина то чини повремено. Такође, истраживање је показало да су на међународном нивоу наши наставници географије ниско захтевни у погледу домаћих задатака, с обзиром на то да је за израду домаћих задатака у 65% случајева потребно 15 до 30 минута, а само у 1,69% случајева од 60 до 90 минута времена. У истраживању је дошло до неслагања између података који показују постигнућа ученика и података који говоре о томе колико наставници географије постављају питања која захтевају меморисање и познавање чињеница. Наиме, резултати тестирања ученика осмог разреда из области географије показују да су ученици најслабији у когнитивном домену анализе и резоновања, а да су најуспешнији у домену познавања чињеница и разумевања појмова. Са друге стране, 50% наставника се изјаснило да само понекад, а 15% наставника да скоро никада не поставља питања заснована на памћењу чињеница и поступака. Из овога произилази да само 35% наставника у пракси стално поставља питања која захтевају познавање чињеница. Да ли је и стварно то тако с обзиром на то да наши ученици, ипак, највише имају фактографског знања? Задовољавајуће је то што 74% наставника скоро увек поставља питања у којима се тражи разумевање појмова, односа и процеса, али је забрињавајуће то што свега 19% наставника скоро увек и 67% наставника са-

¹ Представља истраживање нивоа постигнућа ученика четвртог и осмог разреда основне школе у Србији и у још 28 земаља у области математике и природних наука, као и зависности постигнућа ученика од садржаја, курикулума и услова из школског и породичног контекста.

The role of homework in the teaching of geography

мо понекад поставља питања која укључују постављање хипотеза и закључивање. Овакав податак је забрињавајући јер је истраживање показало значајну статистичку везу између добрих постигнућа ученика на тесту из географије и чињенице да њихови наставници никад не постављају питања у којима се захтева познавање чињеница, већ инсистирају на питањима која захтевају ангажовање сложенијих мисаоних функција.

У настави географије треба постављати домаће задатке којима ће се развијати и вежбати више когнитивне функције код ученика као што су: организовање, анализа, синтеза и евалуација материјала. Притом, радећи на својим задужењима, током израде домаћих задатака ученици би требало да испоље: инвентивност, способност решавања проблема, вештину самосталног доношења одлука, способност руковођења властитим процесом рада, способност примене стечених знања и презентације добијених резултата на различите начине. Интегративне способности ученика током израде домаћих задатака су битне и неопходно је да ученици спроводе синтезу информација и идеја из различитих извора и из различитих области. Продуктивне ситуације за развој ових вештина јављају се једино у случају када су домаћи задаци ученика осмишљени кроз решавања проблемских задатака, извођења малих истраживања и практичног рада ученика.

Литература

- Ђерић, И. и Драговић, Р. (2005). Постигнуће ученика из географије. *TIMSS 2003 у Србији*. Београд: Институт за педагошка истраживања.
- Зиндовић-Вукадиновић, Г. (2001). *Учити о медијима зашто и како? У Pars pro toto*. Београд: Центар за аудиовизуелне медије-Медија фокус.
- Ивић, И., Пешикан, А. и Антић, С. (2001). *Активно учење*. Београд: Министарство просвете и спорта Р Србије, Институт за психологију, Министарство за просвету и науку Црне Горе.
- Јанчић, М. (2001). *Географија Југославије у концепту активне наставе. Магистарски рад*. Београд: Географски факултет Универзитета у Београду.
- Јовановић, С. и Живковић, Љ. (2005). Употреба медија у модернизацији наставе географије у Србији. *У Србија и савремени процеси у Европи и свету, Научни симпозијум-Тара*. Београд: Географски факултет.

Slavoljub Jovanović
Ljiljana Živković

THE ROLE OF HOMEWORK IN THE TEACHING OF GEOGRAPHY

Summary

The paper analyzes how the ability of independent acquiring of knowledge, as a general ability which is developed throughout all teaching subjects, can be developed to the

Улога домаћих задатака у настави географије

pupils by using homework in the geography instruction. The skills that the pupil has to possess in order to be able to carry out an independent learning have been analyzed as well as the examples of the homework which can contribute to the development of the concrete skills. The principles that teacher must respect when formulating the homework in order to be an independent intellectual and practical work of the pupil have also been given. On the basis of the obtained results within the TIMSS 2003 research project, certain indexes of the practical use of the homework in the teaching of geography have also been presented.